

Korai telepjelenségek kutatása az aquincumi canabae déli régiójában

(Budapest, III. ker., Pacsirtamező utca 3–11/a,
Hrsz.: 17804)

A 2003 januárjában megkutatott telek Aquincum katonavárosának déli szélén fekszik, a katonaváros észak–déli főútja, a limesút és a katonai amfiteátrum között. Az Amfi-Apartman Kft. megbízásából végeztünk megelőző feltárást az 1. század végi – 2. század eleji telepjelenségek megfigyelésére, kiegészítve az 1989–1991 között folytatott régészeti feltárást. (MADARASSY 1991, 25; MADARASSY 1993, 34)

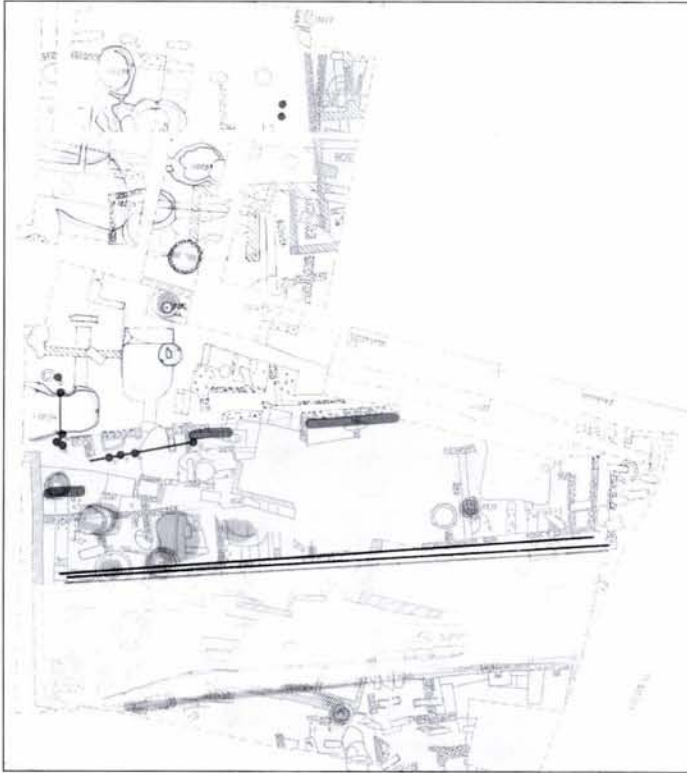
Az 1989–1991 ásatáson a limesútról a katonai amfiteátrumba vezető bekötőút, a mellette épült hosszúházak, valamint néhány, a limesútra nyíló lakóház hátulsó, nyugati lezárása került elő. Az épületek nagy építési periódusai megfelelnek a legiótábor építési periódusainak. A limesút kiépítése a Domitianus kori palánkszerkezetű legiótábor létesítéséhez köthető, a 2. század elején a tábor és a körülötte lévő katonaváros egységes központi városrendezési koncepció alapján épült át. Ezen a telken is ekkor alakult ki a későbbi insula szerkezete. A 3. század folyamán a legiótábort majd a katonaváros épületeit megújították, korszerűsítették. A katonavárosban az addig szabad területeket, így az itt feltárt insula központi udvarát is egyre jobban beépítették. A lakónegyedet a katonaváros megszűntekor, a 3. század végén hagyták el, a 4. században a terü-

The investigation of the early periods in the southern section of the Aquincum canabae

(Budapest III, 3–11/a Pacsirtamező Street,
Ln: 17804)

The lot, investigated in January 2003, can be found at the southern edge of the Military Town of Aquincum, between the north–south main road of the Military Town, the limes road and the military amphitheatre. Excavation preceding construction work was conducted at the commission of the Amfi-Apartman Kft. with the purpose of recording settlement features from the end of the AD 1st and the beginning of the 2nd centuries thus, complementing the archaeological excavations conducted in the area between 1989 and 1991 (MADARASSY 1991, 25; MADARASSY 1993, 34).

The excavations between 1989 and 1991 unearthed the approach road from the limes road to the military amphitheatre, long houses along this road and the back side or western end of a few residential houses opening onto the limes road. The major construction periods of the buildings were identical with the construction periods of the legionary fortress. It is a well-known fact that the construction of the limes road can be linked with the establishment of the plank-structure legionary fortress dating from the rule of Domitian. The fortress and the surrounding Military Town itself were developed according to a unified central development concept at

1. kép: Az ásatás alaprajzának részlete. Foltban a bekötőút és a 2-3. századi épülettömbök, kiemelve a kőalapozású, agyag- és cölöpkonstrukciós falszakaszok

Fig. 1: Detail of the excavation's summary plan. The connecting road, as well as the 2nd and 3rd century Blocks, are visible in the spot. The stone foundation wall as well as the wall sections with clay- and post construction are emphasized

leten már egy későrómai temető létesült. (MADARASSY 1999; MADARASSY 2003, 105)

Már az 1989–91 feltárás során éles településszerkezeti különbség mutatkozott a 2. század elején létesített insula és az azt megelőző telepjelenségek között. A korai település laza beépítettségű, inkább falusias jellegű. Két nagyobb földbe mélyített lakóházat tártunk fel, egy kisebb gazdasági épületet, néhány kisebb tárolóvermet, öt kutat, valamint többszörösen megújított, egymásba ázott nagyméretű tárolóvermeket.

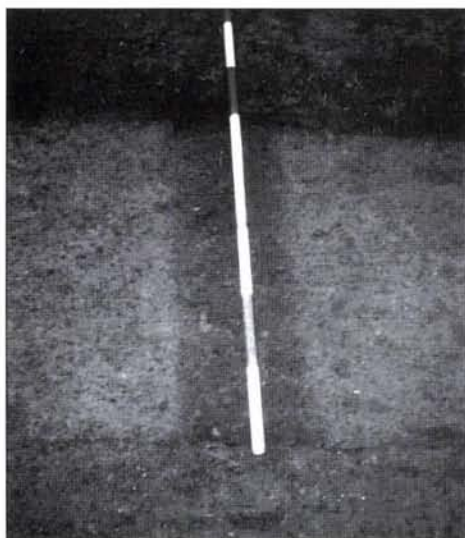
A későbbi római planírozások ezeknek a korai lakóházaknak mind külső, mind belső szintjét már megsemmisítették, csak a sárga altalajba mélyedő foltot, s helyenként a falak mentén kirajzolódó

the beginning of the AD 2nd century. The system of later insula can be found in this lot at the same time. The buildings of the legionary fortress and those of the Military Town were renewed and modernised in the AD 3rd century. The empty territories, including the central courtyard of the insula unearthed here laz increasingly within the Military Town. The residential district was abandoned when the Military Town ceased to exist at the end of the AD 3rd century. A late Roman cemetery was established in the area in the AD 4th century. (MADARASSY 1999; MADARASSY 2003, 105)

A sharp discrepancy had already become clear during the excavations in 1989 and 1991 in the settlement structure of the insula established at the

karólyukakat dokumentálhattuk. A délebbi lakóháznál belső osztás nyomait, az északonál esetleges megújítás nyomát figyelhettük meg. Az amfiteátrumba vezető út alatt keréknyomos földút részleteit tártuk fel, valamint több, a köves útnál korábbi vízelvezető árkot.

A telket az 1989–91-es feltárás után nem építették be, 1996-ban az ásatási árkokat visszatöltötték és felszíni parkolót alakítottak ki. Csak 2003-ban nyílt lehetőségünk a beépítés előtt a korai jelenségek megfigyelésére, valamint az amfiteátrumba vezető bekötőút korábbi fázisainak feltárására. A terület mikrodomborzati viszonyai, enyhe észak–déli lejtése miatt csak az út déli oldalán ástak nyitott, csapadékelvezető vizesárkot. Két, egymást kiváltó árkot figyeltünk meg. A bekötőút nyugati felén a köves-sóderes 2.-3. századi útalapozás alatt egy korábbi sóderes útfelszín került elő. (3. kép) Ezt az utat szegélyezte a délebbi vizesárok, az északi vizesárok pedig a földúthoz tartozhatott.

2. kép: Agyagfal nyoma
Fig. 2: Traces of a clay wall

beginning of the AD 2nd century and the former settlement features. The earlier settlement comprised loosely structured rural features. Two large semi-subterranean dwellings, a smaller economic out-building, a few smaller storage pits, five wells and large, repeatedly renovated storage pits dug into each other were unearthed.

Later Roman landscaping events destroyed both the exterior and interior floor levels of these early dwellings. Only a pit sunk into the yellow virgin soil and sometimes the postholes along the walls could be documented. Traces of interior partitioning could be observed in the southern house and traces of occasional renovation in the northern one. Segments of a dirt road with remains of wheel ruts were uncovered under the road leading to the amphitheatre, as well as a few water channels which were earlier than the paved road.

The lot was not built in after the excavations in 1989–91, the excavation trenches were refilled in 1996 and an above ground parking garage was established. It was only in 2003 that we had occasion to observe the early features before the construction and to unearth the early phases of the approach road to the amphitheatre. Because of the micro-relief conditions, a slight north–south slope to the territory, an open water channel was dug to carry away the rain water only on the southern side of the road. We observed two ditches that replaced each other. An earlier gravelly road surface appeared under the stony-gravelly road foundation of the AD 2nd-3rd centuries in the western half of the approach road (Fig. 3). The southern water channel ran along this road, while the northern water

3. kép: Az amfiteátrumba vezető bekötőút útrétegei
Fig. 3: The layers of the connecting road to the amphitheater

A földutat itt nem sikerült megfigyelni, mivel ez nyugat-keleti irányba lejtett, a későbbi pedig – a limesút szintemelkedését követve – kelet-nyugati irányba, így ezen a részen a sóderes út alapozása mélyebb, mint a földút szintje.

A 2003. évi ásatáson a katonaváros kiépítéséről szerezhettünk új információkat. Az eddig ismert kőalapozású épületeket megelőzte egy agyagperiódus. Tehát a 2. század első felében az agyagfalas hosszuházakat építették át kőbe. (2. kép)

Az agyagfalas periódust cölöpkonstrukciós épületsor előzte meg. A cölöplyukaknak csak az alját sikerült helyenként megfigyelni, így épületalaprajzot nem lehet belőlük rekonstruálni. A cölöplyukakból kirajzolódó falszakaszok tájolása ugyan megegyezik a későbbi, agyag- és kőalapozásos falakkal, viszont a cölöpszerkezetű falak és az agyagfalak nem váltják ki egymást, tehát az épületek tömbje nem ugyanott lehetett.

A cölöpkonstrukciós periódust megelőző, valószínűleg az 1. század végén létesített, falusias jellegű településből a telek déli részén három nagyobb mélyi-

channel may have belonged to the dirt road. The dirt road was not visible in this area since it sloped away in a west-east direction, while the later road followed the path of the raised limes road and which sloped in an east-west direction. Thus, the foundation of the gravelly road was deeper here than the level of the dirt road.

The 2003 excavation season furnished information on the development of the Military Town. A clay period preceded the buildings with stone foundations uncovered to date. That is, the long houses with clay walls were rebuilt in stone in the first half of the AD 2nd century (Fig. 2).

The clay-walled period was preceded by a row of post-structure buildings. Only the bases of the postholes could be observed at a few spots. These few data are not sufficient to allow reconstruction of the ground plan. The orientation of the wall sections delineated by the postholes was identical to that of the later clay walls and the walls with stone foundations. However, the post-structure walls were not replaced by clay walls, suggesting that

tett verem került elő, két gabonátároló, egy kisebb verem, valamint egy kút. Mivel a területen a 2. század elejétől a 3. század második feléig folyamatos az építkezés, az ezzel járó tereprendezések következtében a korai objektumokhoz köthető zárt leletanyag nem került elő, a legkorábbi lelet-együttesek is csak a 2. század első felére keltezhetőek. (4. kép)

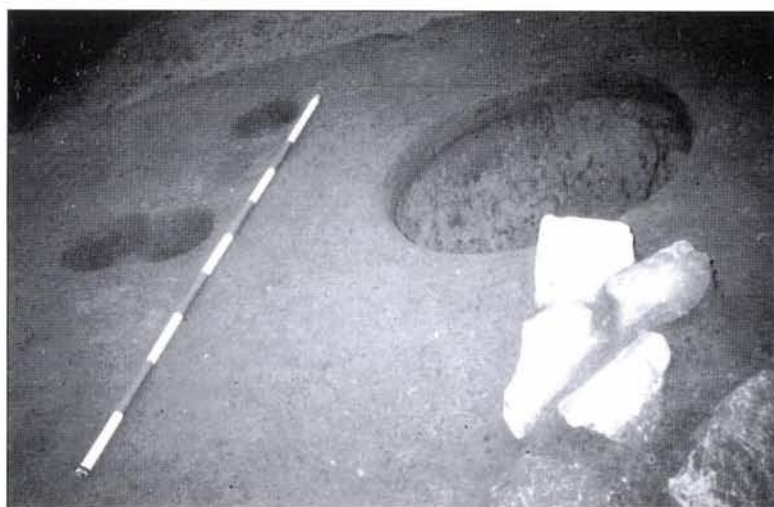
A telek északnyugati felén a 19. század végétől a 20. század elejéig, a Spitzer Gerzson kékfestőműhelyéből kiépülő Pamutnyomó Rt. textilfestő kádjait dokumentáltuk. A textilműhely alatt a sekélyebb alapozású jelenségek már megsemmisültek, így itt csak a mélyebb római tárolóvermeket figyelhettük meg. (5. kép) Előkerült egy újabb fahordós kút, melyből római famaradványt sikerült kiemelni.

Az 1991-ben feltárt földbe mélyített háztól délre kisebb gazdasági épület kidőlt agyagfalait és agyagtéglás betöltését dokumentáltuk. Ezt a gazdasági épületet megelőzte a területen feltárt legkorábbi objektum, egy északkelet–délnyugati irányú kettős vizesárok alja, mely tájolása alapján nem ehhez a települési fázishoz

the building blocks could not have occupied the same place.

Three large storage pits, two cereal containers, a smaller pit and a well were uncovered in the southern part of the lot. They belonged to the rural settlement which existed here before the post-structure period settlement, probably established at the end of the AD 1st century. Since building activity was continuous in this area from the beginning of the AD 2nd century until the second half of the 3rd century, the coeval landscaping activities preceding the constructions meant we could not find closed find materials associated with the early features. Even the earliest find assemblages could be dated only from the first half of the 2nd century (Fig. 4).

In the northwest half of the lot, we could document the textile dyeing vats of the Pamutnyomó Rt., which evolved out of Gerzson Spitzer's blue dye textile workshop. The traces of shallower foundations had been destroyed under the textile works, so that only the deeper Roman storage pits were still preserved (Fig. 5).

4. kép: A korai település tárolóverme, cölöpkonstrukciós falszakasz, kőalapozású falszakasz
Fig. 4: Storage pit from the early settlement. Wall sections with post-construction and stone foundations

5. kép: Korai település,
egymást kiváltó
tárolóvermek
Fig. 5: Early settlement,
superimposed storage
pits

6. kép: A korai település
gazdasági épülete, és az
azt megelőző kettős árok
Fig. 6: Economic
out-building from the
early settlement and the
preceding double ditch

tartozott, beásásának szintjét pedig a későbbi római tereprendezések már megsemmisítették. (6. kép)

A legkorábbi, 1. századi falusias jellegű település házai és gazdasági épületei tájolásban megegyeznek a későbbi, 2. század eleji agyag- és 2.-3. századi kőépületek tájolásával. A lakóházak egymás közti távolsága megfelel a későbbi lakóházak szerinti telekosztásnak. A kőalapozásos lakóházak viszont a katonaváros város-szerkezetéhez tartoztak, a limesút mellé épültek. (1. kép)

We uncovered yet another barrel-lined well, from which Roman wood remains could be removed.

Collapsed clay walls of a smaller economic out-building and its fill of clay bricks could be documented south of the semi-subterranean house unearthed in 1991. This economic out-building was preceded by the earliest feature unearthed in the territory, the bottom of a double water channel running to the northeast-southwest. Its orientation suggests that it was not associated with this

Egyetlen eltérő tájolású objektum a relatíve legkorábbi kettős vízvezető árok, melyről feltételezhető hogy a legiótábor és a katonaváros kiépítése előtt, a Kr. u. 73-ban létesített auxiliaris tábor körüli településhez, a *vicus militaris*hoz tartozhatott.

Madarassy Orsolya

Irodalom/References:

MADARASSY 1991 – Madarassy O.: Régészeti Füzetek 1/43 (1991) 25. Nr. 47/15

MADARASSY 1993 – Madarassy O.: Régészeti Füzetek 1/45 (1993) 34. Nr. 49/5.

MADARASSY 1999 – Madarassy O.: Canabae legionis II Adiutricis. Roman Frontier Studies 17. Zala, 1999

MADARASSY 2003 – Madarassy O.: Die Canabae Legionis. In: Forschungen in Aquincum 1969–2002 (2003)

settlement phase although the level into which it was dug was obliterated by later Roman landscaping (*Fig. 6*).

The orientation of the houses and economic out-buildings from the earliest, rural settlement from the AD 1st century is identical to that of the clay buildings from the beginning of the AD 2nd century and the stone buildings from the AD 2nd and 3rd centuries. The distance between the dwellings was also identical to the lot distribution of later residential houses. The residential houses with stone foundations, however, were part of the town structure of the Military Town and were built along the limes road (*Fig. 1*).

The only feature with a different orientation was the relatively oldest double drainage ditch. It probably belonged to the *vicus militaris*, the settlement that evolved around the auxiliary fort established in AD 73 before the construction of the legionary fortress and the surrounding Military Town.

Orsolya Madarassy